

VUÂRTÕÕGGI

Vuä'ppes vuârrvaikkõ'sse da kiõl ooudâs
mõõnmõõžž alggpõõ'jid

Siiskâž

Lookkja	2
Vuârrvaikktoš nâânasm õõutsââ'jest âârrmest	4
Aaicin õõlmtõõzzin teâđlaid saaggid	6
Õõlmtõõttâmkuânsti noorõõttmõš	8
Mainstummuž äjjnummuš	9
Likkmõõžžin seâvvlõõzzid, čuâ'jtummešest kaartid	10
Õõlmtõõzzi õhttummuš ciâlkkjen	12
Pâärnaž mâânn oudâs persoon'nallšma ta'hte	14
Lââ'ssteâđ	16

Lookkja

Vuârrvaikktoš lij tää'rkes juõ'kkke'če. Pâärnast da puârrsin lij seâmmanalla tää'rkes rooll vuârrvaikktošõzz ouddnummšest. Vuârrvaikktemsilttõõzz nânsme õhttsai tobdlmi mie'ldd.

Tä'st vuâppsest mainstet pâärna vuârrvaikktošõzz da ķiõl ouddnummuž pirr šõddâmpooddâst nu'tt kuei't da pie'llekksa räija. Juõ'kkkaž pâärnaž mâânn oudâs jijjâs persoonallšem'ma ta'httes. Mâäng vuâra pâärnaž mättai kommunikâ'stted nu'tt, što ij äšša šõõdd ķi'ddjummešen jijjâsnallšem vuâmmšõõzz. Pâi kommunikâ'sttemsilttõõzz jâ kuuitâg õuddan kõskkmeârrsai äi'ğğtaauli mie'ldd. Še pâärna tuâimmjummuš vuârrvaikktemvue'jjin sâtt vaikkted vuõrâsoummi miõlâst jee'resnallšmen gu nuu'bbi pâärnai.

Jõs pâärnaž šâdd määngķiõllsâst pirrõõzzâst, suu mainstummuž da ķiõl ouddnummšes sâ'tte äjjned siõmmna alggpõõ'jest, leâ'sa takainalla pâärnaž vâldd ää'jjtõõzz sõrgg ķi'dd. Tâujja pâärnaž pâstt mättjed vâäi'vtää jo-ba määngaid ķiõlid, jõs tõid ââ'net suu juõ'kkpei'vvsast pirrõõzzâst. Jõs pâärnast liâ ķiõllšõõddmõõžž vaiggâdvoõđ, tõk očndâ'tte tâujja suu pukin ķiõlin.

! Vuäppaz lookkmööžži looppâst liä ouddmiärk tō'st, mä'htt vuörâsoummu vuei'tte tuärjjeed päärna õoudâs mõõnmööžž. Loogtõllum aa'sšin kannat va'lljed nåkam, kook sue'ppe vuäkka. Pukid aa'sšid ij taarbâš tuejjeed seämma vuära. Tää'rkmöš lij vuärrvaikktoözz rämm da õoutsää'jest äärmöš.

Tät vuä'ppes lij tuejjuum vuörâsoummid, kook haa'lee lää'ssteadiid päärna vuärrvaikktoözz, kommunikâ'sttem da ķiõl ouddnummuž algppõõ'jin. Vuäppesest mainstet, mä'htt kommunikâ'sttemsilttoözzid vuäitt nââneed vuärrvaikktemvue'jjin. Vuäppesest liä še teäđ tō'st, mä'htt päärna vuäitt tuärjjeet tä'l, jõs ķiõl ouddnummuž ij mõ'nne le'be nuu'bb mäâinest ouddân kõskmeärsi'žže vuäkka. Jõs miine päärna vuärrvaikktoözzâst, kommunikâ'sttmööžžâst le'be ķiõl ouddnummšest tu'mmjâätt, ää'sš ij ka'nnet kuäđđjed smiõttâd õhttu. Puk päärna ooudâs mõõnmõ'sše õhtteei ää'sš liä šiõgg vä'llded õu'dde tiõrvâsvuõttkõõskõözz vuä'pstempäai'ķest, kää'tt Lää'ddjännmest vie'ķkat päärnai tiõrvâsvuõthâaidast.

Karti: Barbro Wickström

Karti: Timo Hartikainen

Vuárrvaikktoš nâânas õõutsââ'jest âârrmõõžžâst

Pukin oummin lij tarbb âârrad nuu'bbin oummin. Vuárrvaikktemtoobdâlm ä'lõõge nârrjed tâ'lles šõddâm mâŋŋa. Siõmâž kaaggât jie'nn čââu'j ool, ko'st son tâbdd jie'nn lee'šk paakkâsvuođ da kooll ju'n vuõbdâst tobddâz jie'nn čâđđam jiõnid. Jeä'nn va'sttad siõme likstõõžžid kuõskktee'l suu, ooccee'l suu ârra kicstõk-kontaakt da mainstee'l su'nne.

Ju'n äiggasain pooddin ää'ljee'l siõme miõ'lle älgg šõddâd fi'ttjõs õõutsââ'jest âârrmõõžžâst da vuárrvaikktoõžžâst. Siõmâž saaggat taarbeež da vuõrâsoوماž va'sttad tõid. Vuárrvaikktoš lij siõmže mâ'te õõudâs mõõnnâm vogga, gu puk ouddnem vue'ssvuu'd šâ'dde vuárrvaikktemvue'jji poodd. Ko vuõrâsoummu tu'lkkëe siõme saaggid da va'sttee suu taarbid, sij tuârrjee še siõme vuâđđstaanvuõđ, tobddi sie'ttem da vähššjemvuõđ õõudâs mõõnnmõõžž.

! Siõmâž saagat jiijjâs taarbin da vuõrâsooumaž va'sttad tõid. Vuârvaikkõtõs lij siõmže mã'te ouddnem vogga, gu puk ouddnem vue'ssvuu'd šâ'dde vuârvaikktemvue'jji poodd.

Siõmâž lij tä'st ouddnempooddâst täujja mue'ddi šõddmõõžes mãâibeä'lnn âârri mãänpõõ'ji ääi'j.

Vuõssmõõžs mãänpõõ'ji poodd siõmâž saagat jie'llemtuaimmjumšeez õhtteei taarbid, koid vuõrâsoummu va'sttee. Lij vääžnai, što siõmâž vuäžž tobddi tõ'st, što suu vue'ddem- da poorrâmpoo'ddes käunn'je, suu čâu'jjkõõ'vid vuâmmšõõđât räauhtee'l dno. Ko tak vuâđđtaarb miõllpuârne, siõmâž vuäžž tobdlmid tõ'st, što suu saagges fi'ttjet da što saaggi õõlmtõõttmõš kannat.

Äiggsa vuârvaikktemtoobdâlm liä vääžnai juõ'kk ouddnem vue'ssvuu'din. Äiggsast

vuârvaikkõtõõžžâst harjtõõlât še tõid vuâđđvaalmâšvuõđid, koid taarbšet mârŋlubust, ko kommunikâ'stted pâi või määngnallšmin nää'lin nuu'bbivui'm. Vuârvaikkõtõõžs vuâđde'lemeent ns. kontaakt, pooddâstâärmõõžž da vuârtõõllmõõžž taarbšet juõ'kk kommunikâ'stemvue'jjin čõõđ jie'llem.

Siõmâž lij jiijjâs persoon'nallšemvuõ'ttes aalgâst ää'ljee'l. Son lij jee'res oummid ođđ tobdsaalâšvuõtt, koozz tobdstõõttmõš veekk jiijjâs ääi'j. Kook-ne puârraz sârnna, što jiä tõn jeä'nab smiõtt, mã'htt siõmin tuaimmje – ää'sš ouddne mã'te jiijjâsnalla. Kuä'ss-ne gõs õhttsaž suõm siõmin taarbâš oocçâd kuu'kkab ääi'j. Onnstam vuârvaikktempoodd nââne vuârvaikkõtõõžs, tuejee kuhtuid miõllpuârõõžs da sme'llkâ'tte oudârra.

VUÕRÂSOUMMU VUEI'TTE TUÄRJJEED SIÕME OODÂS MÕÖNNMÕÕŽŽ:

- äâree'l õõutsââ'jestâârrâm- da häiddâmvue'jjin räâuhsânji mie'ldd
- čirŋmõõvee'l siõmže
- ta'rkkstõõlee'l siõme alttõõžžid (reâkkmõš, toodvaž jiõnummuš, likstummuš)
- va'stee'l siõmže (mainstummuš, ä'skk, njaukkmõš, kicstõk- kontaakt ooccmõš, hoi'ddjummuš)
- räauhtee'l viizzlõs siõme
- sme'llkâ'ttee'l jiännai jiijjines maašši siõme vuârvaikkõtõ'sse

Jõs mii-ne siõme šõddâmouddnummšest le'be vuârvaikkõtõõžžâst tu'mmjâätt, saggstõõl ää'sšest vuä'pstempääi'kest.

! Siõmâž taarbaš põõššinalla da vââ'lljest tobdlmid tõi'st, što suu tuâimmjumšnin da jiõnummšnin liâ miârktõõzz vue'jj ouddnummša.

Kartt: Annakaisa Ojanen

Kartt: Kirsi-Marja Savola

Aacin õõlmtõõzzin teâdlaid saaggid

Siõmže šâdd šõddmõõžžâst vuõssmõõzzi mäânpoõ'ji mænŋa odd räauhtõõvvâd da tuâddâd tõõzz, što suu vuâđđtaarbid va'stteet. Tæn mænŋa älgg aktiivlaž vuârrvaikkemsilttõõzzi, toobdsilttõõzzi da kommunikâ'sttem nââneei silttõõzzi ouddnempodd. Ouddmeârkân siõme likkmõõžžin, kicstõõgggin da jiijjâsnalla jaštõõttmõõžžin tuejeem saagg jiâ teânab õhttân pâi suu taarbid, pâi siõmâž älgg čuâ'jted jiijjâsnalla õõlmtemnâä'lin še tõi'st, mä'htt son kõiõččlâstt älggmaai'lm.

Argg siõmin šâdd õhttsai tuejjumšni mie'tt: vaajtet njuõžžik, teävõõđât da jääu'set, poorât, vaalmštõõđât vue'đded le'be pâi âareed õõutsââ'jest. Tuâimmjummuž vuâkkõsmeâldlažvuõtt vie'kkad siõme âblkâ'stted peei'v jäâttmõõžž da ouddtu'mmjed puõ'tti šõddmõõžžid. Ko siõme saaggid va'stteet, son tâbdd âârmõõžžes staann'jen da vuâžž kõiõččlâsttmõõžžid jiijjâs vaikkemvuei'tlvažvuõđin. Ko siõmâž tâbdd âârmõõžžes õhttni'žžen le'be neâlgli'žžen, son älgg možât kiižžeed. Jeä'nn le'be e'čč kõõll kiižžeed da *tu'lkkad* tõi

miârkkšõõvvâm ouddmeârkân tõi, što siõmâž haa'lad âskka le'be son lij porstõõvvâm. Jeä'nn le'be e'čč mainast siõmže da mäân tän ärra, vâldd âskka da njäukk. Jõs siõmâž räauhtâäv, puârraz tu'lksummuš tõi'st, što siõmâž haa'lii âskka, leäi tuõde'ld vuõigâs. Jõs siõmâž juâtkk kiižžeed, jeä'nn le'be e'čč õudd mie'lk. Jõs siõmâž

**Siõmâž lij tä'st
ouddnempoddâst
kõskkmeä'rin 3-12
mäân pâi äkksi'žžen.**

! **Ķīol ouudās mōōnmō'sše lij vāāžnai, što puārraz mainste'če siōmžes jiijjās jie'nnkiōl.**

rāuhtāāv mie'lķ vūāžžeen, puārraz tu'lķkummuš tō'st, što siōmāž leāi porstōōvvām, leāi vuōigās. Ko puārraz tu'lķķee siōme ķiižžeeem vūā'ppstem-meālddsānji, tō'st šād toolkvās *miārkk* āā'sķ le'be porrmōōžž raukkmō'sše.

Ju'n mue'dd määnpāai ākksi'žžen siōmāž ālgg āā'nned jiō'nes vuārvaikkōōžžāst pāi määngpeāllsi'žžen. Reākkmōōžž da porrmō'sše ohttee'ji reāvvtā'sttmōōžži, cuākkummuši da njiōknā'sttōōllmōōžži pa'lde puātt miōllpuārōs-jiōnnāž, pāgstem da lāā'desmiōllsaž lirikuttōōllmōōžž. Jiōn pohttmōš mōttai še pāi vōl tāāvtōōzzli'žžen. Siōmāž oōlmtāāt jiijjās vuārvaikktemvue'jjin da siōrin määngpeāllsānji jiōnee'l, ķiāree'l da šnuāree'l. Vaard liikkōōžž da ruōidi sā'tķkummuž tuārjee jiōnnsid. Siōmmnai siōmmnai siōme jiōnās mōttai jiōn ruōbddjiijjāsnaļše'mvuōđ ķiōččlōōdmōōžžāst jokeltummušen. Jokeltummuž poōdd siōmāž pōhtt rytmsid, mānggtāvvsaid jiōnneemrāaidid. Hā't i jiōnneemrāaid liā miārkalte'm, tōk ā'lģģe mu'stteeđ siōmmnai siōmmnai pāi vōl jeānab pirrōōžž mainstummuž.

Siōmāž taarbaš pōōššinalla da vāā'ljest tobdlmid tō'st, što suu tuejjummsin da jiōnnsin lij miārktōs vue'jj ouddnummša. Ko puārraz tu'lķķee tuejjummuž vūā'ppstem-meālddsānji seāmmaanalla, snāātnas tuejjummuš ālgg vūāžžad ohttsānji juōkkum miārkkōōžž. Tuejjummsēst šād toolkvās *miārkk* āšša. Ohttsain poōddin nākam miārkk ā'lģģe šōōddād lāā'zz:

- laaugāst siōmāž *ķe'll da sā'tķķad ruōidineež*, ko haa'lad juā'tķked laaugōōttmōōžž

- poorrām poōdd siōmāž *jāārglāāt* vuei'ves nuu'bb āra da *šnuārad*, ko ij haa'led teānab poorrād

- siōmāž *āā'ldad ķiōđās*, ko haa'lad piāssād āskka

- jōs puārnsin lij nāā'llen siōrrād siōmin kukkuu-siōr njuōžžikvaajtempoōddin, siōmāž *hāikkaš* ouddtu'mmjeeen siōr sōrgg ā'lģģem

- jōs kukkuu-siō'rre ohttan jeā'rab hāā'sķpoōdd, ko'st siōme hā't-ba čigldāā'ttet, son ā'lgg vue'rdded tōn-aa čigldāā'ttmōōžž *heervtee'l vaardes da ķiōččee'l* hoi'ddjee'jes vue'rdee'l

VUŌRĀSOUMMU VUEI'TTE TUĀRJJEED SIŌME OUDĀS MŌŌNNMŌŌŽŽĀST:

- raajee'l čīōlgas pei'vvryytm, kāā'tt vie'ķķad siōme ouddtu'mmjed puō'tti tobddāž šōōdmōōžžid
- jā'rjstee'l ķeukklid, siōrrsaid ķiōččlā'sttmōōžžid aarg šōōdmid
- ta'rķstee'l siōme reakcioin, što ķeukklōs vue'ķķ leāi suu miōlāst hāā'sķ
- tōōjee'l tobddsen šōōdām ohttsa hāā'sķes vue'jjid pāi vōl ođdest
- uu'dee'l sāai siōme oōlmtōōžžid
- vāā'lee'l lokku jeā'rben tōk oōlmtōōžž da miārkk, koid siōmāž lij ālggam āā'nned vūā'ppstem-meālddsānji miārkked snāātnas āā'sš
- tuāimmjee'l jiijjās tu'lķkummuš mie'ldd ta'rķstōōlee'l seāmma āai'j siōme reakcioin, mōōni-a tu'lķkummuš vuōi'ģģest
- maazzlā'stee'l siōme vuārtoōllmō'sše da siōrrtōōllmō'sše jiōntōōllmōōžžin da jokeltee'l
- lāullee'l, lokkōstee'l da siōree'l siōrid, koid siōmāž vūāitt vuāssōōttād jiijjās vuārain
- mainstee'l siōmže arggvue'jjin
- nōōmee'l vūākka ohtteei tobddmōōžžid, āā'sšid da tuāimmjummsid
- suō'ppjōōttād vātkksānji oōutsāā'jest āārrmō'sše, jōlstōōlee'l da lirikuttōōlee'l, gu tā'l siōmāž vūāitt mōōnnād ohttse'žže toobdsājja vuōrāsoummiin

Jōs mii-ne siōme šōōdāmouddnummsēst le'be vuārvaikkōōžžāst tu'mmjāāt, saggstōōl āā'sšest vūā'pstempāai'ķest.

Õõlmtõõttâmkuânsti noorõõttmõõ

Siõmmnai siõmmnai päännaž da ââldasoummu â'lğge kommunikâ'stted pâi võl määngnallšubun. Päännaž âân õõlmtõõttâmkuânsttân **miõllkiõlâs ns. kicstõõggid, likkmõõžžid, tuejjummuž da jiõntiâddid**. Ââldasoummu â'nne mainstem paaldâst seâmma miõllkiõl kuânstid mâ'te päännaž.

Päänna jokeltummuž lij siõmmnai siõmmnai pâi võl jee'resnallšem da son älgg raajjâd täävid saa'nin. Päännaž

vuäitt čuä'jted läämpa da sárnnađ "pa" le'be peejj haatt vuäi'vvses da sárnnađ "vuel'vv". Mainnsin sõddâm saa'ni ree'ğgesvuõtt nârrai alggân nu'tt samai meälgčēt. Nu'tt vittlo sää'nñ mättjummuž mângja määngin päänain puätt "sää'nnpooğgtõs" da sannõs šâđđ ja'ttlânji. Seâmma poodd päännaž älgg še soojited saa'nid da kicčlâât saa'ni õhtteem ciälkkjen. Päännai õõlmtõõzzin

tuejjummuš, likkmõõžž, kicstõõgg, jokeltummuš da sää'nnooccmõõžž ja'tte kuu'kkääi'j paaldi. Tä'st ouddnempooddâst päännaž fi'ttai mainstummuž jiännai jeänab gu pâst jiõčč raajjâd.

***Päännaž lij tä'st
ouddnempooddâst
kõskkmeä'rin 1-2 ee'jj
âkksen.***

! Lij vääžnai, što päärnaž vuäitt
õ'Immeed jiijjäs täin kuânstin,
■ kook ju'n tuáimmje puârast.

Hâ't i mainstummšest šádd määngai
vuei'vv-vue'kkes saakkemkuânstt,
mij puk ââ'nnepe čõõđ ee'jj
pärnpooddâst tobddâz miõllkiõl
pukin vuârrvaikkõõzzin. Mainstummu
saaggid tiuddee ouddm. likkmõõžž,
kicstõõgg da vaard likkõõzz.

Mainstummuž äjjnummuš

Täujja päärna kommunikâ'sttemsilttõõzz
ouddne nu'tt jä'ttlânji, što tõid ij šõõdd
nu'tt kí'ddjem jeâ'rab vuámšõõzz.
Päärna kiõl ouddnem vuäitt kuuitäg

mátmešt lee'd meälgčab, da puârrsin
vuäitt lee'd tobdd, što ouddm. päärna
sää'nnoocmõõžž le'be sää'n äjjne.
Mainstummuž máttjummuž nu'tt
mâ'te mõn-ne máttjummuž ta'htt lij
persoonnalšem. Koin-ne pärnain
sátt lee'd veiddsõs mainstummu
saa'ni sää'nree'gğesvuõtt samai
vuõssmõs šõddâmpeei'v mârŋa,
nu'bb ouddan äjjsuben da älgg
raajjad saa'nid eman nuu'bb
šõddâmpeei'ves áldneškue'ttem
poodd.

Sää'nla õõlmtõõzz äjjnummuš
vuäitt õhtned pe'ce persoonnalšem'ma
ouddnemta'hte, še ouddmeârkkan
mainstemõõlmtõõzz le'be mainstummuž
fi'ttjem ouddnummuž äjjned le'be veiddsab
ouddnemnalšem'ma vä'žželvuõ'tte.
Päärna pirrõõzz määngkiõllsažvuõtt ij
nu'tt tuõ'jje kiõllheârršõõvvid le'be ooudás
mõõnnâm äjjnummšid. Leäi-ba kõõččmõš
äjjai ouddnummšest le'be ouddnummuš
äjjnummšest, lij vääžnai, što päärnaž
vuäitt õ'Immeed jiijjäs tõin kuânstin, kook
ju'n tuáimmje puârast. Vuõrásoummin
lij šiõgg smiõttâd, mâ'ld päärnaž kicčal
jiijjäs kuânstines sârnad tarbbsin da
tueivin le'be ouddmeârkkan aa'sšin, koin
son âân le'be ij âân. Ko vuõrásoummu
fi'ttje päärna tää'rkes saaggid da va'stee
tõid, päärna motivaatio õ'Immeed jiijjäs
seill. Ko päärnaž vuäžž tobdlmid tõ'st,
što ââldasoummu fi'ttje suu liikkmõõžžid,
kicstõõggid da jiõnnsid, son motivâstt
õõlmtõõttâd jiijjäs pâi võl tääu'jbin vue'jjin.
Puârraz peä'lest mainste pärnže takai
ma'lle da â'nne mainstummuž paaldâst
miõllkiõl saaggid. Nää'it tuáimmjeen
sij ou'dde pärnže maal tõ'st, mä'htt
nu'tt mainstummuž di miõllkiõl vuäitt
ââ'nned õõlmtõõzzâst. Ko päärnaž kool
mainstummuž da tõn jiõnsuõmid di vuáinn
mainstumma õhtteei kicstõõggid da
liikkmõõžžid, su'st lij še hiâlpab fi'ttjed
puârrsi saaggid.

! Mainstummuž ko'rvveei kuånsti åånmõš aarg vuårvaikktemvue'jjin hooddååv pårna fi'ttjem- da õõlmtemsilttõõzzi ouddnummuž. Kaarti le'be seåvvlõõzzi åånmõš ij meålgad mainstummuž ouddnem.

Kartt: Kirsi-Marja Savola

Likkmõõžžin seåvvlõõzzid, čuå'jtummsin kaartid

Jõs pårnaž åjjan samai kuu'kk miõllkiõllpooddåst, kicstõõggid, liikkmõõžžid da tuejjummuž vuei'tet åå'nned kommunikå'sttem poodd teå'ddee'l. Öhttsånji suåppum liikkmõõžžid kannat va'lljed seåvvlõõzzid, koid harjtõõlåt pårnain seåmma ma'le gu jee'res še liikkmõõžžid (ouddmeårkkån sie'vmmõõžž) le'be saa'nid. Seåvvlõõssån va'lljeet pårna a'rõge õhtteei saa'nid. Tåk ou'dde pårnže kuånst jijjås aa'sši mainstummså. Seåvvlõõzzid vuåitt ooccåd internee'ttest ouddmeårkkån Papunet-seiddõõžžåst (www.papunet.net/yleis/kuvatyokalu). Tuårjõõzz seåvvlõõzzi åånmõ'sše kannat raukkåd

sårnnamterapeutåst.

Seåvvlõõzzi åånmõš ij meålgad pårna mainstem ouddnummuž, pài tuårjjad tõn da oudd oõdnallsem nåå'l šõddåd fi'ttjummsen ou'ddel gu saa'ni åånmõš lij pårnže vuei'tlva. Nääi't pårna ij taarbåš toskkõõvvåd tõõzz, što su'st ij leåkku kuånstt sårnnad åå'sšes.

Kook-ne pårna ålšme kaartin jeånab gu liikkmõõžžin le'be seåvvlõõzzin. Nåkam pårnaž lij možåt muđoi še õ'Immååm jijjås čuå'jee'l aa'sšid pirrõõžžåst le'be tu'tkkee'l karttkee'rj le'be snimldõka'lbum kaartid. Vuõråsoوماž vuåitt u'vded maal čuå'jee'l kaartid mainstem paaldåst. Nääi't pårnaž måttoi mainsted aa'sšid

kaarti veåkka. Vaalmåš kaartid vuåitt printteed ouddmeårkkån internee'ttest, čuåppåd lõõstin da pirsted jiočč. Kaart vuei'tet noorråd jijjås ma'ppe, koid åå'net vuårvaikktemvue'jjin. Teåd kaarti åånmõõžžåst kommunikå'stmmõõžžåst di še tuårjõõzz kaarti åånmõ'sše kannat raukkåd sårnnamterapeutåst. Tåi-aa mainstummsi ko'rvvee'ji kuånsti åånmõš aarg vuårvaikktemvue'jjin hooddååv pårna fi'ttjem- da õõlmtemsilttõõzzi ouddnummuž. Seåmma ååi'j ainsmåå'ttet vuei'tlva tuåimjeei kommunikå'sttem maal åårmeståårmõš, jõs pårnaž åjjan tå'st ouddnepooddåst määinest le'be nuu'bbest samai kuu'kk.

VUORÄSOUMMU VUEI'TTE TUÄRJJEED PÄÄRNA OUDÄS MÖÖNNMÖÖŽŽ:

- mainstee'l päärnže päi jiiijäs jie'nnkiöl
- äinnâ'sttmööžžee'l päärna da vuâmme'e'l päärna kicstöögg, liikkmööžž, tuejjummuž, jiönnâz, sää'nnooccmööžž da sää'n
- tu'lkkée'l päärna öölmööžžid da va'stee'l töid
- ta'rkkée'l päärna reaktioin, sättji-a tu'lkkēemehdtös vuöi'ggest
- jeu'žžee'l päärna öölmööžžid
- tiuddee'l päärna öölmööžžid mainstee'l (ouddmeärkkân "ka" ► "nu'tt, to'ben lij kaass" le'be päärna čuä'jteen jue'lğg'suörmeez teävööttäm poodd ► "naa, piiijáp sookk juälğga")
- ää'nee'l huöl tö'st, što päärnaž fi'ttai öölmööžžid tiuddeem vue'jj ree'ggestem diött ij-ka öölmööžžid korjje'e'jen
- uu'dee'l päärnže u'cc tuäjid, kook tuärjje mainstem fi'ttjummuž da sää'nree'ggestvuöđ ouddnummuž (ouddmeärkkân älggpihttsi jä'hssem mäŋŋa: "Uu'd haatt" "Čuä'jet, ko'st lij kaammii" "Piiij ollsookk juälğga")
- mainstee'l päärnže vuänkös, čiołgg ciälkkjin da jee'resnällšmin jiönsuömin
- siöree'l päärnain u'cc juönnsaid siörid (vuöräsoumaž poorat päärna le'be päärnaž vuöräsoummu siörsânji pösttmin, uu'det siörsânji porrmööžž še kuuhli'žže)
- ää'nee'l huöl tö'st, što öhttsaž poodd liä siörrsai päärna taautâst ouddnee'i, što vuärvaikkööžžid rämm seill öđ silttööžžid mätt'tööđeen
- naaudšee'l ööutsâä'jest äärmööžžâst, jölstöölee'l päärnain

Jös mii-ne päärna šöddâmouddnummšest da vuärvaikkööžžâst tu'mmjäätt, saggstööl ää'ššest vuä'pstempäi'kest.

JÖS PÄÄRNA MAINSTUMMUŽ ŠÖDDMÖŠ LIJ ÄJJNAM, OUDDNUMMUŽ VUÄITT LÄÄ'SSEN TUÄRJJEED:

- ää'neel päärnže jiiijäsnällšee'm vuärvaikktemnääl jiiijäs mainstem paaldâst
- maazzlä'stee'l päärna vuärtööllämsiörid jiönummšin
- jeu'žžee'l päärna jiönummšid da sää'nnooccmööžžid
- vää'idee'l kaart, liikkmööžž da seävvlööžž maistem pa'ldde
- tuärjjee'l päärna liikkmööžž, seävvlööžžid le'be kaarti äänmööžžâst
- lää'zztee'l seävvlööžžid le'be kaarti meä'r siömmnai siömmnai
- ää'nee'l seävvlööžžid da kaartid di jiönummšid, sää'nnooccmööžžid da saa'nid paaldi
- säärnee'l jiö'nne päärna liikkmööžžin, seävvlööžžin, kaartin le'be sää'nnooccmööžžin tuejjeem öölmööžžid

Saggstööl mainstem ouddnummša öhttee'jin aa'ššin vuä'pstempäi'kest da raauk vuöłttös särnamterapeu'tte. Särnamterapii täävtössân lij ouddâl cöggâd, tu'tkkee'd da törgsmâ'tted mainstummuž da kiöl vaiggâdvuöđid di töid öhttee'i vuärvaikkööžžid vä'žželvuöđid.

! Lij vääžnai, što puärraz čuä'jte päärnže jiijjäs mainnâz paaldâst maal tō'st, mä'htt mainstummuž ko'rvveei kuånstid ää'net õõlmtõõzzin

Kaart: Barbro Wickström

Õlmmtõõzzi õhttummuš ciälkkjen

Siõrrmõš lij päärna nää'll mättjed ođđ aa'ššid. Päärnaž naudadš tõst, što puärraz seä'rre suin ouddmeärkkân vuärtõõllämsiõrid le'be juõnmlaid siõrid. Siõr tuärjee päärna kiõl da jorddmõõžž ouddnummuž. Vuõrâsoوماž vuäitt pu'htted siõ'rre ođđ elemee'nttid, leä'sa siõrâst kannat vuämmšed da vä'ldded lokku teäđast päärna puk u'ccnallšem še alltõõzz.

Päärnaž fi'ttai mainstummuž jännai jeä'nab gu silttad jiočč tuejjeed. Päärna tuejjeem saa'ni ree'ğgesvuõtt narrai já'ttlânji, kuuitâg persoonnalšem vaajjtõõllmõš lij võl jõnn. Kook-ne päärna liä saa'ni tuejjee'jen alggmää'tkest, nuu'bb ä'ne peä'lest aktiivlânji mängg čue'd sää'nned.

Kõskkmeä'rin 2-ekksaž päärnaž tuejjad nu'tt 200 sää'nned da sää'nree'ğgesvuõtt narrai já'ttlânji. Päärna tuejjeem sää'n jionnummuž lij võl teeivte'm. Ouddmeärkkân säärneen "päll" päärnaž vuäitt ju'rdded skäll le'be käll. Päärnaž õhttad saa'nid ciälkkjen, kook liä võl vuänkõs da te'lgrammšlaajjsa da son särrn päi vääžn'jummsid saa'nid.

Jõs päärna mainstemõõlmtõs ouddan äjj'jänji, son sätt ä'lğged tuejjeed ciälkkjid likkmõõžžin

**Päärnaž lij tä'st
ouddnempooddâst
kõskkmeä'rin 2 – 2 ½
-ee'ij äkksen.**

le'be õhttee'l likkmõõžžid da sää'nnooccmõõžžid. Päärnaž ouddmeärkkân maainast räai joo'tti pojjses "tsu tsu too" da tuejjad seämma äiggsânji kiõdin pojžaz liikkmõõžžid vuämmšeei leeuitem. Le'be son čuä'jat suõrmin škaapp, cuäkkad njää'lmes da särrn "uu'd" raaukee'l hää'rč škaappâst. Nää'it päärnaž saaggad seämma ää'ij fi'ttjem ciälkkjin raajjâm kuånst. Päärnast lij vääžnai vuäžžad kiõččlästtmõõžžid tō'st, što suu saagg liä ärvvsa, kommunikâ'stem kannat da što suu fi'ttjed.

Jõs päärna lij vaiggâd fi'ttjed mainstummuž le'be õ'lmeed jiijjäs ju'n äärru kuånstin, kiõl ouddnem

Kartt: Kirsi-Marja Savola

vuäitt tuärjjeed oudäs ää'nee'l teä'dduum miöllkiöl paaldäst še seävvlöözzid le'be kommunikâ'sttemkaartid. Päärnast vuäitt šöddäd čea'pp kommunikô'stti, hä't i mainstummuš ij soojči. Päärnaž vuäitt ouddmeärkkân mainsted aa'sšin tuejje'e'l ciälkkjid čuä'jtee'l kaartid le'be seävvlöözzid ää'nee'l.

Što päärnaž vuäitt mõõnnäd oudäs kommunikâ'sttem čea'ppvuõdin, lij vääžnai, što puärraz čuäl'je su'nne jiiijäs mainstem paaldäst maal tō'st, mä'htt mainstummuž ko'rvveei kuänstid ää'net öölmtoözzäst. Ko puärraz ä'nne mainstem paaldäst seävvlöözzid le'be kaartid, päärnast lij še hiälpab fi'ttjed puärrsi saaggid. Lij vääžnai, što puärraz mainste järrsid päärnain tuejjumšin äarrai oummid, mä'htt tak vuei'te kommunikâ'stted päärnain su'nne pue'rmös nää'lin.

VUÖRÂSOUMMU VUEI'TTE TUÄRJJEED PÄÄRNA OUUDÂS MÕÖNNMÕÖŽŽÄST:

- siõree'l päärnain vuärtööllâmsiõrid da juõnnsaid ju'rddemiõrid
- kiõččee'l päärnain õõutsââ'jest karttkii'rjid da saaggstöõlee'l suin kee'rij kaartin
- mainstee'l päärnže čio'lgas, ree'gges kiöl jiiijäs jie'nnkiõlines
- vuâmmšee'l päärna öölmtoözzid da va'sttee'l töid
- äjšmä'ttee'l päärna öölmto'sse: vääžnmös i'lla töt, mä'htt son särnn päi töt mii ä'sš su'st lij
- tu'lkkēel päärna öölmtoözz kiöll'lânji mängpeällsab ää'blkest, ouddm. "Mõõnn ääugas sueibba" ► "Naa, sõrgg mõõnnâp ääugas sueibbad jõnn sueibest"
- jölstöõlee'l, vuärtööggee'l, rämmšee'l kommunikâ'sttem onnstumšest

JÕS PÄÄRNA MAINSTUMMUŽ OUDDNUMMUŠ LIJ ÄJJNAM, OUUDÂS MÕÖNNMÕÖŽŽ VUÄITT LÄÄ'SSEN TUÄRJJEED:

- vuâmmšee'l päärna miöllkiõlin da ouddmeärkkân seävvlöözzin le'be kaartin tuejjeem öölmtoözz
- maalltee'l päärnže miöllkiöl da mainstem ko'rvveei kuänstid äänmõöžž vää'idee'l tak kuänst jiočč äänmõ'sše jiiijäs mainstummuž paaldäst
- mainstee'l päärna öölmtoözz jio'nne; ouddmeärkkân päärna sie'vveen KAASS – PEITT vuörâsooumaž tuätt: "Ai, mõõni-a kaass peittsâjja? Oho!"
- ta'rkkee'l puõdi-a saakk vuõ'i'ggest fi'ttjumšen
- va'sttee'l päärna saaggid
- mainstee'l päärna jee'res ääldasoummid nää'lin, kook vie'kkte kommunikâ'stted päärnain

Raauk vuä'pstempääi'kest vuölttös särnnamterapeu'tte, jõs särnnamterapiikontakt ij vöi leäkku.

... teev päärna huäptaa.

... õudd sääi päärna vuârrvaikktematlttõõzzid.

... vuâmmâš päärna alltõõzzid da va'stted tõid.

Päärnaž mâänn oudâs persoonalšem'ma ta'htte

Päärnaž mâänn oudâs da mättai jiijjâs persoonalšem'ma ta'httes. Ooudâs mõõnnmõš lij juä'tkkem, ko'st ouddnempoodd seu'rje nu'bb nuu'bbeež juõ'kk päärnže jiijjâsnalšmin nää'lin. Kue'htt- le'be määngkiõllsa päärna kiõll ouddan kuuitäg

seämmanalla mâ'te õõutkiõl mainsteei päärnast. Päärnaž mättai ođđ aa'sšid vuârrvaikktõõzzâst ââldasoummivui'm. Puärraz nâânee päärna ouddnem ta'rjee'l su'nne suäppi meä'rin tuärjjõõzz da ouddnemva'žžtõõzzid.

Puärraz teä'tte täujja teäđkani,

mäkmin vuârrvaikktempoo'ddin päärnaž äü'kkai. Jõs päärna ouddnem ij sooj kõskmeärssa ouddnemtaaut mie'ldd, puärraz sä'tte haa'leed ravjummuž tõõzz, što sij tue'jee vuõigg aa'sšid suäppi äigga. Vie'kkid da vuä'ppsid kannat occâd vuä'pstempääi'kest kiõl

! Päärna motivõõ'sti aa'sši vä'lddmõš
tuejummuz vue'lõgõemsââ'jjen lij
■ oudâs mõõnnâm nâânee.

.... âânn nâkam õõlmtõõttâmnââ'll, koon päärnaž fi'ttai.

.... vuâmmâš, fi'ttje-a son da päärnaž nuu'bbee.

ouddnummša harjjnam ämmatnee'kkest
(ouddmeârkkân sârnnamterapeeutâst
le'be psykolooggâst).

Jõs päärnaž lij älsâmam koozz-ne
ouddnempo'dde õhttee'jest tuejummšest
kõskmeârnsaid ââ'kkmeârroõzzid
kuu'kkab ääi', suin kannat tuejjeed
tõn ouddnempo'dde õhtteei ää'sšid.

Päärna motivõõ'sti ää'sši vä'lddmõš
tuejummuz vue'lõgõemsââ'jjen lij
ouddnummuz nâânee. Päärnaž sâtt
ouddmeârkkân haa'leed tõõjjâd snâätнас
vuârvaikktemsior pâi võl oddest, jõs mõn-
ne siõ'rre õhtteei ää'sš le'be siltoõzz
kiõtt'tõõllmõš lij võl kõõsk. Päärnaž vuâitt
še haa'leed mä'cced pâi võl oddest

ääi'jab harjtõllum ää'sšid, hâ't i son
mâtt'tâatt še seâmmaiggsânji ju'n
odõ siltoõzzid. Ko puârraz vuâmmše
vuârvaikktemvue'jjin tää'rksânji
päärnes da suu miõl kie'ssem vuu'did,
sij vuei'tte kaunnâd aa'sšid, kook liâ
samai vuõigâs jijjâs päärna ouddnem
mäâineld.

Vue'ppes lij printteemnulla addrözzâst: www.papunet.net/esitteet

Lää'ssteäd:

Teäd k̄iöl ouddnummšest

Alijoki, E. (1998). Pesästä pieni ponnistaa, lasten varhaisten vuorovaikutustaitojen tukeminen. Rauma: Kirjayhtymä Oy.

Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T., Ketonen, R. (toim.) (2003). Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

www.nettineuvo.fi (lapset – lapsi ikäkausittain)

www.papunet.net/tietoa

TE'KSTT: Kaisa Martikainen

Siörrämviinj

Huovi, H., Perkiö, S., Louhi, K. (2007). Vauvan vaaka. Loruja ja leikkejä vauvaperheille. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huovi, H., Perkiö, S. (2006). Vauvan vaaka. CD-kirja. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

<http://w3.kirkkonummi.fi/kirjasto/lorut/index.htm>

www.mll.fi/vanhempainnetti/leikkinurkka

Seävvlöözzid da kaartid öhtteei materiaal

www.papunet.net/kuvakommunikointi

www.papunet.net/kuvatyökalu

www.papunet.net/viittomakommunikointi

tikoteekki

Tietotekniikka- ja
kommunikaatiokeskus
Viljatie 4 B, 00700 Helsinki
puh: (09) 34 809 370
tikoteekki@kvl.fi
www.tikoteekki.fi

